

РЕЦЕНЗІЇ

Вадим Менжулін

ДОВІДКОВО-ЕНЦИКЛОПЕДИЧНА БІОГРАФІСТИКА ЯК ЖАНР СУЧАСНИХ ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

(Ткачук, М. Л., & Брюховецький, В. С. (Ред.). (2015-2017). *Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. К.: Вид. дім Києво-Могилянська академія*)

Упродовж багатьох десятиліть в англо-американській (аналітичній) філософії панувало доволі негативне ставлення до історичної саморефлексії. Однак з часом інтерес до минулого власної дисципліни все ж таки пробудився навіть серед її представників. Цей *історико-філософський поворот*, ставши наочним приблизно на початку 1980-х, у подальшому набув цілої низки дуже примітних трансформацій. Зокрема, історія філософії стала сприйматися представниками аналітичної традиції як взаємодія багатьох різних постатей, що не лише висловлюють універсальні філософські ідеї, а й мають певні особистісні позиції, що складають інтерес в усій їх персоналізованій повноті [Schneewind 2003: 562]. Відповідно, у 1990-ті роки в рамках аналітичної філософії (яку тривалий час було прийнято вважати не тільки принципово антиісторичною, а й максимально знеособленою та, відповідно, антибіографічною) набули наочного вигляду процеси, які можна кваліфікувати як *біографічний поворот* [Крічлі 2008: 76].

Демонстрації того, що інтерес до біографічної складової філософування глибоко вкорінений також й у традиції континентальної філософії (зокрема й вітчизняної), а також окресленню перспектив біографічного підходу в історико-філософському пізнанні ми присвятили низку праць. У спеціальній монографії з цієї теми, намагаючись розкрити справжні потенціали біографічного підходу, ми спробували відокремити його від низки спрощень, звужень чи навіть перекручень [Менжулін 2010: 19-23]. Зокрема було показано, що робота у такому субжанрі історико-філософської біографістики, як написання *біографічних довідників (енциклопедій)*, якщо вона здійснюється легковажно, без належної академічно-історичної ретельності, призводить до доволі сумних результатів. Наприклад, авторка одного з таких довідників обіцяла надати своїм читачам не «суху інформацію, що містить лише цифри та факти», а «перш за

© В. Менжулін, 2018

все захоплюючи оповідь про людей, чиє життя є настільки ж повчальним, як і їх філософія» [Табачкова 2002: 4]. Однак наявні в цьому виданні дуже короткі оповіді (по 1-2 сторінки) про 300 мислителів різних епох та народів особливою захопливістю не відрізняються, а з цифрами та фактами ситуація виявляється ще гіршою¹.

Прикладом довідково-енциклопедичного видання, виконаного зовсім в іншому – строго академічно-методичному ключі, може вважатися теж вже згадуваний нами раніше [Менжулін 2010: 20] англomовний «Біографічний словник філософів двадцятого століття», що вийшов під редакцією групи фахівців у середині 1990-х [Brown, Collinson, & Wilkinson 1996]. Намагання упорядників цього видання охопити у томі обсягом близько 1000 сторінок біографії цілих 1000 філософів з усіх частин світу (від англо-американських філософів-аналітиків та фахівців з формальної логіки до представників країн Сходу, що є носіями філософії дзен-буддизму або, скажімо, ісламу) призвело до того, що інформацію довелося подавати у доволі стислому і дещо схематизованому вигляді. Читач кожної статті гарантовано отримав, нехай і обмежену, але доволі вивірену інформацію стосовно життя, праць та ідейних зв'язків відповідного мислителя. При цьому було зрозуміло, що у статті, яка складалася максимум з 2500 слів (саме таке обмеження для кожної іменної статті довелося виставити в цьому виданні), на повномасштабне відтворення біографії мислителя розраховувати не доводилось. Якби йшлося про поодинокий видавничий проект, говорити про те, що він символізує якісь особливі тенденції у розвитку довідково-енциклопедичної біографістики було б важко. Однак залучення до аналізу ширшого кола джерел, зокрема й тих, що з'явилися вже після того, як була підготовлена та видана наша власна монографія, дозволяє говорити про те, що одним із проявів згадуваного біографічного повороту в аналітичній філософії стало перетворення довідково-енциклопедичної біографістики на специфічний різновид історико-філософського дослідження, що набув в англо-американській філософії останніх десятиліть доволі значного розвитку.

Зокрема, за два роки після «Біографічного словника філософів двадцятого століття» [Brown, Collinson, & Wilkinson 1996] під редакцією тих самих фахівців вийшов його скорочений варіант (близько 240 сторінок), в якому йшлося вже про 100 – найвидатніших – мислителів ХХ століття [Brown, Collinson, & Wilkinson 1998], а ще за сім років – вже під редакцією одного із членів тієї групи дослідників – великий (двотомний, загальним обсягом більше 1200 сторінок) словник, в якому були представлені постаті 500 філософів двадцятого століття, однак не з усього світу, а лише тих, що можуть вважатися належними до Великої Британії [Brown 2005]. І це далеко не все: появі словника, присвяченого 500 британським філософам двадцятого століття, передувала публікація (у тому самому британському видавництві – «Thoemmes») цілої серії схожих за структурою та значенням довідково-енциклопедичних видань, в яких знайшли висвітлення біографії британських філософів трьох попередніх століть – двотомний «Словник британських філософів сімнадцятого століття» [Pyle 2000] (більше 900 сторінок, більше 400 іменних статей²), двотомний «Словник британських

¹ Скажімо, Зигмунд Фрейд називається *німецьким* філософом, а його основна праця («Тлумачення сновидінь») навіть не згадується [Табачкова 2002: 438-440]; про Фрідріха Шеллінга говорить, що він *вперше* одружився в 37 років [Табачкова 2002: 467], тоді як насправді у цьому віці філософ одружився вдруге (вже після смерті його першої дружини, шлюб з якою, між іншим, був однією з найвиразніших сторінок в історії романтичного руху в Німеччині).

² Але навіть при цьому охопити усіх, зрозуміло, не вдалося. Про те, що список іменних статей можна було б розширити, говорить один із рецензентів: [Martinich 2000: 598].

філософів вісімнадцятого століття» [Yolton, Price, & Stephens 1999] (більше 1000 сторінок, більше 600 іменних статей) та теж двотомний «Словник британських філософів дев'ятнадцятого століття» [Mander & Sell 2002] (близько 1300 сторінок, більше 600 іменних статей).

Завдяки ретельно відібраній та структурованій біобібліографічній інформації усі ці видання складають велику довідкову цінність, однак в них також наочно розкривається і специфічна пізнавальна сила власне біографічно-енциклопедичного дослідження. Жанр, від якого зазвичай очікують оповіді «лише про те», що хтось народився, працював і помер, насправді виявляється набагато змістовнішим та цікавішим. Зокрема, на сторінках зазначених видань ми зустрічаємо чимало маловідомих чи навіть зовсім забутих діячів, інформацію про яких із джерел, що є у широкому обігу, отримати доволі важко. Далеко не всі з них були філософами як у сучасному, так й тогочасному розумінні слова. Серед героїв цих видань є також теологи та політики, поети та письменники, мовознавці та педагоги, художники та музиканти, історики та перекладачі, лікарі та соціологи, математики та природознавці, діяльність яких, тим не менш, мала певне значення (іноді – величезне) для філософії. Саме завдяки відтворенню значущих елементів їх життя та діяльності набагато краще вимальовується інтелектуальний, соціально-політичний та культурний клімат, в якому розвивалася британська філософія за відповідних часів. З метою не загубити важливі ідейні ланки іноді спеціальні статті присвячуються також іноземцям, які певний час жили в Британії або просто відіграли важливу роль в інтелектуальному житті цієї країни³. У такому – істотно розширеному та збагаченому – контексті з'являється можливість по-новому поглянути на нібито вже добре досліджені біографії провідних філософів минулого та їх канонічні твори. Ще одна важлива деталь: налаштувати таку глибоку та насичену дослідницьку оптику вдається великою мірою завдяки інтенсивній міждисциплінарній співпраці. Як зазначає автор однієї із рецензій на «Словник британських філософів сімнадцятого століття», успішність цього видання зумовлена передусім тим, що серед 90 авторів, що працювали над вміщеними в ньому статтями, було багато таких, що за базовою освітою є не філософами, а, скажімо, істориками політичної думки або літератури [Martinich 2000: 598].

З огляду на тему нашої власної розвідки дуже важливо також, що у подальші роки інтерес до біографічно-енциклопедичної саморефлексії серед англومовних істориків філософії не послаблюється, а навпаки – поглиблюється тематично та розширюється географічно. Так, скажімо, після словників, присвячених біографіям британських мислителів XVII–XX століть, видавництво «Thoemmes» (у співпраці із «Continuum») видало також – у хронологічному порядку – двотомний «Словник голландських філософів сімнадцятого та вісімнадцятого століть» (більше 400 персоналій, близько 1150 сторінок) [Bunge 2003], чотиритомний «Словник сучасних американських філософів» [Shook 2005] (більше 1000 статей, майже 2700 сторінок), двотомну «Біографічну енциклопедію ісламської філософії» [Leaman 2006], двотомний «Словник французьких філософів сімнадцятого століття» [Foisneau 2008] (близько 1350 сторінок, більше 580 персоналій), тритомний «Словник німецьких філософів вісімнадцятого століття» [Klemme & Kuehn 2010] (більше 650 персоналій), «Біографічну енциклопедію британського ідеалізму» [Sweet 2010] (більше 700 сторінок, 189 персоналій), а також двотомний «Словник ранніх американських філософів» [Shook 2012] (450 персоналій, більше 1200 сторінок). Знов-

³ Наприклад, у «Словнику британських філософів сімнадцятого століття» є стаття, присвячена чеському мислителю Яну Коменському.

таки, в усіх цих виданнях представлені не тільки провідні філософи відповідних часів, країн та традицій, а й дотичні до теми менш відомі фігури, а також іноземці та представники інших родів діяльності (із незгадуваних ще – хіміки та алхіміки, містики, географі, правники, літературні критики тощо). Завдяки цьому, як зазначає рецензент одного з перерахованих видань, вдається «підняти на поверхню глибоко приховані внески у філософію» або, скажімо, продемонструвати, як британський ідеалізм вплинув на філософів, що жили й працювали в Індії та Східній Азії [Dharamsi 2012: 145-146]. На багатьох прикладах показується також, що й самі філософи нерідко набувають визнання у інших сферах, зокрема у громадсько-політичній діяльності [Shook 2005: VIII].

Наближення історії філософії до життя в його найбільш персоналізованих формах робить академічну довідково-енциклопедичну біографістику, попри її доволі жорстку формальну структурованість та строгість щодо змістовного наповнення, доволі привабливою для читача. Що ж стосується неминучого обмеження цього жанру – неможливості здійснювати по-справжньому глибокий аналіз як життя, так й ідей окремих філософів, то воно доволі успішно компенсується за рахунок широти охопленого інтелектуально-біографічного матеріалу. Саме завдяки енциклопедичній широті відкриваються речі, що для багатьох читачів є зовсім не очевидними, зокрема, що «в ісламському світі філософія процвітала упродовж багатьох століть і залишається важливою складовою культурного життя за наших днів» [Leaman 2015: IX]. Не випадково, що деякі із загаданих праць, включно із шойно процитованою, хоч вони й побачили світ порівняно нещодавно, вже пройшли через перевидання у ще одному британському видавництві, що спеціалізується на довідково-енциклопедичній літературі («Bloomsbury»)⁴. Природно також, що на цьому популярному жанровому полі існує доволі жорстка професійна конкуренція. Свідченням цього може служити, наприклад, той факт, що приблизно одночасно із вже розглянутими словниками та енциклопедіями, присвяченими американським та британським філософам, в іншому видавництві (цього разу – американському) в серії «Словник та літературна біографія» з'явилися доволі схожі за тематикою, правда, істотно стисліші за обсягом томи: «Британські філософи, 1500-1779 pp.» [Dematteis & Fosl 2002] (близько 500 сторінок), «Британські філософи, 1800-2000 pp.» [Dematteis, Fosl, & McHenry 2002] (близько 450 сторінок), «Американські філософи до 1950 p.» [Dematteis & McHenry 2003a] (близько 430 сторінок), «Американські філософи, 1950-2000 pp.» [Dematteis & McHenry 2003b] (близько 450 сторінок).

У контексті розвіту якого, як ми бачимо, набула довідково-енциклопедична біографістика впродовж останніх десятиліть серед англомовних істориків філософії, стає більш наочним історичне та наукове значення деяких напрацьованих вітчизняних фахівців. За неповні дві декади ХХІ століття українськими дослідниками (передусім – представниками історико-філософської школи, що сформувалася на базі кафедри філософії та релігієзнавства Національного університету «Києво-Могилянська академія») було реалізовано два масштабні та надзвичайно важливі для усієї вітчизняної культури довідково-енциклопедичні проекти, в основу яких було покладено біографічні статті. Йдеться про підготовку та публікацію біобібліографічного словника «Філософська думка в Україні» [Ткачук & Горський 2002] та двотомної енциклопедії «Київська духовна академія в іменах: 1919–1924» [Ткачук & Брюховецький 2015; Ткачук & Брюховецький 2017].

⁴ Зокрема: [Shook 2015; Leaman 2015; Klemme & Kuehn 2016].

Як й розглянуті вище англomовні видання, обидва українські проекти демонструють, що подібні дослідження – один з небагатьох ефективних шляхів знаходження, збереження та поширення інформації стосовно мислителів, які не набули світової слави (чи взагалі канули в забуття), але за своїх часів відігравали важливу роль в інтелектуальному житті країни. Без них наші уявлення про історію України будуть дуже фрагментарними. В плані академічної солідності вітчизняні видання теж не поступаються іноземним. Ба більше: якщо йдеться про нещодавно видану енциклопедію «Київська духовна академія в іменах» (далі «КДА в іменах»), то можна говорити й про певні переваги. Ця фундаментальна праця була підготовлена усього лише за чотири з половиною роки авторським колективом, що теж включав представників різних дисциплін (філософії, релігієзнавства, історії, філології та богослов'я), але в кількісному плані був значно меншим, ніж авторські колективи більшості розглянутих англomовних видань. 647 іменних статей, що містяться в «КДА в іменах», написані 19 авторами (причому четверо з них є співавторами чи авторами лише одної статті), тоді як, наприклад, над «Словником французьких філософів сімнадцятого століття» [Foisneau 2008], який налічує 580 персональних статей, працювали 167 авторів, а у «Словнику ранніх американських філософів» [Shook 2012] про 450 персоналій розповідає близько 300 авторів. При цьому у випадку з «КДА в іменах» йдеться про 2000 сторінок тексту, сповнених детальних, вивірених і систематизованих історичних відомостей, значну частину яких до того ж ще й оприлюднено вперше. Останнє – взагалі дуже нетиповий для довідково-енциклопедичних видань випадок. На відміну англomовних колег, які будували свої біографічні статті здебільшого на вже опублікованих матеріалах, енциклопедія «КДА в іменах» містить величезний масив раніше невідомих і ретельно систематизованих архівних даних та рідкісних фотоілюстративних матеріалів. У випадку з цим виданням має місце також і важлива жанрово-предметна новація. Якщо вище йшлося здебільшого про довідково-енциклопедичні видання, присвячені цілим країнам або навіть усій ісламській філософії, «КДА в іменах» розкриває потенціали історичного бачення, вихідним пунктом для якого може стати аналіз життя та діяльності постатей, всі з яких були тією чи іншою мірою пов'язані з однією конкретною науково-освітньою інституцією упродовж її дещо більш ніж столітнього існування.

Концентрація на історії однієї інституції допомагає уникнути типової для біографічно-енциклопедичного жанру розпорошенія уваги і похідної від неї диспропорції у висвітленні біографій різних постатей. На відміну від розглянутих вище видань, де зустрічаються статті, що містять усього лише кілька речень, в «КДА в іменах» кожна іменна стаття, навіть коли йдеться про не дуже відомого героя, являє собою доволі розгорнуту оповідь. Завдяки тому, що усі біобібліографічні дані подаються саме у формі оповіді, «КДА в іменах», і це теж нетипово для енциклопедій, можна читати в буквальному розумінні від початку до кінця, не тільки істотно розширюючи коло власних знань та уявлень, а й отримуючи глибоке етичне та естетичне задоволення. Цьому дуже сприяє ефективне застосування її авторами на чолі з професорами НаУКМА Мариною Ткачук (упорядник і науковий редактор енциклопедії) та В'ячеславом Брюховецьким (відповідальний редактор і голова редколегії) біографічного підходу. Уміщені в енциклопедії біографічні статті вдало поєднують відповідність як науковим критеріям та високим академічним стандартам, так і запитам широкого читачького загалу: попри доволі строгую та уніфіковану структуру, їхнє змістовне наповнення є настільки цікавим і виразним, що сприймається як художня оповідь (навіть подекуди – детективна чи по-справжньому трагедійна). Здавалось би, при послідовному читанні

від статті до статті мали би кинутись в очі якісь повтори чи розбіжності, але насправді виникає відчуття глибокої співзвучності доль, своєрідної біографічної поліфонії.

Ця поліфонічність допомагає сформувати цілісне уявлення про усю інституцію як про важливий освітній, науковий і культурний осередок, що діяв на українських теренах у XIX – на початку XX століть. Не виключено, що для когось із читачів може стати сюрпризом вже самий той факт, що Київська духовна академія (далі – КДА) постала 1819 року не просто на тій самій історичній території, яка належала славетній Києво-Могилянській академії, а й була її фактичною спадкоємицею протягом наступних ста років, зберігаючи у доволі специфічних і несприятливих умовах імперської системи чимало з її освітянських і наукових традицій і, що особливо важливо, вперше вдаючись до спроб їхнього вивчення й осмислення. Слід додати також, що відкриваючи доступ до величезного масиву забутих, замовчуваних і дивом зацілілих матеріалів, пов'язаних з історією КДА, «КДА в іменах» відтворює тяглість не тільки могилянської, а й усієї вітчизняної академічної традиції. Фактично, йдеться про винайдення ще однієї ланки, без якої створення цілісної картини української історії та культури просто неможливе.

За радянських часів КДА було прийнято таврувати як «осередок мракобісся», «реакційний та антиукраїнський заклад», створений владою царської Росії на протигагу прогресивній та проєвропейській Києво-Могилянській академії. Однак, як демонструє енциклопедія «КДА в іменах», серед очільників, викладачів та випускників цього закладу насправді було чимало по-справжньому видатних постатей, причому не тільки священнослужителів та богословів, й а представників багатьох інших галузей науки та культури: письменників, перекладачів, музикантів, істориків, психологів, педагогів, мовознавців тощо. При цьому жорсткої дисциплінарної диференціації не існувало. Багато із героїв «КДА в іменах» спеціалізувалися з цілої низки дисциплін, причому філософія у цьому доволі плідному інтелектуальному симбіозі відіграла одну із провідних ролей. Скажімо, випускник, викладач і інспектор КДА архимандрит Феофан (Авсенев) (1810–1852) може бути зарахований до «найвидатніших представників духовно-академічної і університетської філософії в Росії першої половини XIX ст.» [Ткачук 2017h: 715-716]. «Стимулювавши відмову від вольфганських підручників на користь праць представників новітнього німецького ідеалізму» [Ткачук 2015f: 575], значну роль у розвитку духовно-академічної філософії відіграв випускник, викладач і ректор КДА архієпископ Інокентій (Борисов) (1800–1857). Ще один випускник, викладач і ректор КДА – архієпископ Василій (Богдашевський) (1861–1933) – був перекладачем творів Тертуліана та Августина, а також здійснював дуже плідні історико-філософські розвідки, у царині кантознавства та історії античної філософії [Ткачук 2015a: 265].

Варто звернути увагу, що загалом у КДА сформувалася потужна традиція вивчення античної філософської спадщини. Наприклад, перший в Росії переклад майже усіх творів Платона був здійснений випускником та викладачем КДА Василем Карповим (1798–1867), який, окрім філософії, займався психологією, а також писав поезії та прозу [Ткачук 2015h: 668-670]. Автором коментованих перекладів Платона та Плотіна (деякі з яких досі залишаються у науковому вжитку) був випускник та викладач КДА Григорій Малеванський (1840–1919) [Ткачук 2017c]. Життю та спадщині Філона Александрійського була присвячена магістерська дисертація випускника та викладача КДА, сходознавця, гебраїста, біблеїста та бібліографа Віктора Іваницького [Пастушенко 2015a: 546] (1881–1955). У 1908 р. за свою магістерську дисертацію, прис-

вячену філософсько-етичним поглядам Сенеки, випускник та викладач КДА, богослов та історик літератури Віктор Фамінський (1878–1940) отримав синодальну Макаріївську премію [Кузьміна 2017: 699].

З фахової історико-філософської точки зору особливий інтерес викликають ті представники КДА, які відомі передусім як філософи. Йдеться про цілу плеяду провідних представників вітчизняної академічної філософії XIX – початку XX ст. У дуже насичених змістовно та розлогих за обсягом статтях, написаних здебільшого відомим фахівцем у цій галузі Мариною Ткачук, розглядається широке коло питань, пов'язаних із життям та спадщиною Ореста Новицького (1806–1884) [Ткачук 2017f], Йосипа Міхневича (1809–1885) [Ткачук 2017e], Сильвестра Гогоцького (1813–1889) [Ткачук 2015b], Дмитра Поспехова (1821–1899) [Ткачук 2017g], Памфіла Юркевича (1826–1874) [Ткачук 2017i], Петра Ліницького (1839–1906) [Ткачук 2017b], Володимира Завитневича (1853–1927) [Ткачук 2015e], Петра Кудрявцева (1868–1940) [Пастушенко 2015b]. Однак на сторінках «КДА в іменах» ці видатні філософи постають не відокремлено, а як частина доволі складної системи фахових та міждисциплінарних взаємозв'язків. Зокрема під час навчання в КДА глибокого впливу лекцій Юркевича зазнав видатний український мовознавець та громадський діяч Павло Житецький (1837–1911) [Брюховецький 2015: 529]. Позитивні відгуки з боку Юркевича під час навчання в КДА отримував філософ, педагог та священнослужитель Микола Марков (1834–1895), однак у подальшому його філософсько-богословські розвідки неодноразово викликали різку критику з боку інших представників філософської спільноти КДА [Ткачук 2017d: 145-146]. Професор Юркевич став прототипом головного героя повісті «Хмари», що її написав видатний український письменник і випускник КДА Іван Нечуй-Левицький (1838–1918), а інший випускник КДА – Олександр Ходзицький (1877–1937) – присвятив аналізу релігійно-філософських поглядів Юркевича свій кандидатський твір, який згодом був визнаний першим систематичним дослідженням спадщини видатного українського філософа [Ткачук 2017i: 766-767]. Постаттю іншого видатного українського мислителя – Григорія Сковороди – захопився під час навчання в КДА педагог і релігійний публіцист, сквородинознавець Василь Леонтовський (1880–р. с. невід) [Ткачук 2017a: 66].

Значний історико-філософський інтерес становить постать випускника та викладача КДА письменника та публіциста Віктора Асоченського (1813–1879). Саме з його ім'ям прийнято пов'язувати започаткування традиції антинігілістичного роману [Кузьміна 2015: 183]. Здавалось би, в КДА мала бути під табу фігура одного з найвидатніших представників філософського нігілізму – Фрідріха Ніцше. Однак, як з'ясується, це зовсім не так. Філософії Ніцше присвятив окрему працю («Евангелие Иисуса Христа перед судом Ницше») професор КДА Василь Екземлярський (1874–1933) [Ткачук 2015d: 492]. Погляд Ніцше на християнську мораль став предметом кандидатського твору випускника КДА, майбутнього митрополита Болгарської Православної Церкви Михайла (Чавдарова) [Бурега 2017: 215]. Як виявляється, досліджували у православному академічному закладі й філософію одного з головних ідейних попередників Ніцше – Шопенгауера. Зокрема у 1878 р. викладач КДА Федір Гусев (1844–1878) захистив магістерську дисертацію «Изложение и критический разбор нравственного учения Шопенгауэра» [Ткачук 2015c: 418-419]. В 1887 р. в КДА відбувся захист магістерської дисертації «Философское пессимистическое мировоззрение Шопенгауэра и его отношение к христианству», однак рішення академічної Ради про

присудження дисертанту магістерського ступеня не було затверджено Святійшим Синодом – через «недостатній критичний запал щодо філософії Шопенгауера». До речі, дисертант-вільнодумець – випускник КДА Петро Калачинський (1857–р. с. невід.) – був не тільки філософом, а й церковним педагогом, регентом, скрипалем, фахівцем із церковної музики та співу [Ткачук 2015g: 654-655].

Варто зауважити, що однією з «родзинок» енциклопедії є наявність в ній численних статей, присвячених іноземним студентам КДА. Як виявляється, в Києві здобували вищу духовну освіту вихідці не тільки з різних регіонів царської Росії (теперішніх України, Білорусі, Російської Федерації, Грузії, Молдови, Латвії тощо), а й з інших країн. Чимало з них згодом стали видатними церковними, науковими, громадськими та культурними діячами в себе на батьківщині – в Сербії, Болгарії, Румунії та навіть Японії. Серед іноземних студентів КДА, що займалися філософією, окрім вже згаданого митрополита Михаїла (Чавдарова), зустрічаємо також й сербського богослова, філософа, історика та етнографа Радослава Вешовича (1891–1968), докторська дисертація якого («Голстой і проблеми морального та релігійного виховання») була захищена у 1931 в університеті Лозанни, а видана того ж року у Парижі [Бурега 2015: 290]. Павло Євдокимов, який вступив в КДА у 1918 р., а в 1920 р. був змушений залишити батьківщину, врешті-решт опинився у Франції, де став одним із провідних представників російської релігійної філософії в еміграції [Саковська 2015]. Дуже складною та повною неочікуваних деталей виявляється біографія Івана Четверикова (1875–1969) – ще одного випускника та викладача КДА, який теж займався релігійною філософією (а також психологією та педагогікою) і завершив життєвий шлях у Німеччині [Ткачук 2017k].

Звісно, навіть в цьому величезному виданні не вдалося охопити все. Однак, поперше, дослідження спадщини КДА триває, і, є підстави сподіватись, незабаром з'являться нові розвідки. По-друге, те, що вже зроблено, відповідає найстрогішим світовим канонам наукової об'єктивності. На сторінках «КДА в іменах» можна знайти багато чого, але марно шукати виявів партійних, етнічних чи конфесійних уподобань і, відповідно, спроб викривлення історії на користь певної ідеології. Не поділяючи героїв на «наших» і «не наших», автори статей зберігають неупереджений підхід до кожного з них, уникаючи таких поширених пасток біографічного письма, як апологетика та розвінчування. Належну дослідницьку увагу приділено всім значущим постатям, незалежно від їхніх політичних поглядів чи церковної приналежності. Це дозволяє припустити, що це видання довгий час служитиме надійним джерелом інформації для багатьох дослідників.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Брюховецький, В. С. (2015). Житецький Павло Гнатович. у М. Л. Ткачук, & В. С. Брюховецький (Ред.), *Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. Т. 1: А–К* (сс. 529-532). К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
- Бурега, В. В. (2015). Вешович Радослав Ягош. у М. Л. Ткачук, & В. С. Брюховецький (Ред.), *Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. Т. 1: А–К* (сс. 290-291). К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».

- Бурега, В. В. (2017). Михайл (Чавдаров Димитр Тодоров). у М. Л. Ткачук, & В. С. Брюховецький (Ред.), *Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. Т. 2: Л–Я* (сс. 215-217). К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
- Крічлі, С. (2008). *Вступ до континентальної філософії*. (В. І. Менжулін, Перекл.) К.: Стилос.
- Кузьміна, С. Л. (2015). Аскоченський Віктор Іпатович. у М. Л. Ткачук, & В. С. Брюховецький (Ред.), *Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. Т. 1: А–К* (сс. 181-184). К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
- Кузьміна, С. Л. (2017). Фамінський Віктор Йоасафович. у М. Л. Ткачук, & В. С. Брюховецький (Ред.), *Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. Т. 2: Л–Я* (сс. 698-699). К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
- Менжулін, В. І. (2010). *Біографічний підхід в історико-філософському пізнанні: моногр.* К.: НаУКМА; Аррар Медіа Груп.
- Пастушенко, Л. А. (2015а). Іваницький Віктор Федорович. у М. Л. Ткачук, & В. С. Брюховецький (Ред.), *Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. Т. 1: А–К* (сс. 546-548). К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
- Пастушенко, Л. А. (2015б). Кудрявцев Петро Павлович. у М. Л. Ткачук, & В. С. Брюховецький (Ред.), *Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. Т. 1: А–К* (сс. 729-735). К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
- Саковська, О. Ю. (2015). Євдокимов Павло Миколайович. у М. Л. Ткачук, & В. С. Брюховецький (Ред.), *Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. Т. 1: А–К* (сс. 504-506). К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
- Табачкова, Е. В. (2002). *Філософи: Краткий биографический словарь*. М.: РИПОЛ КЛАСИК.
- Ткачук, М. Л. (2015а). Василій (Богдашевський Дмитро Іванович). у М. Л. Ткачук, & В. С. Брюховецький (Ред.), *Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. Т. 1: А–К* (сс. 262-268). К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
- Ткачук, М. Л. (2015б). Гогоцький Сильвестр Сильвестрович. у М. Л. Ткачук, & В. С. Брюховецький (Ред.), *Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. Т. 1: А–К* (сс. 384-389). К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
- Ткачук, М. Л. (2015с). Гусєв Федір Федорович. у М. Л. Ткачук, & В. С. Брюховецький (Ред.), *Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. Т. 1: А–К* (сс. 418-419). К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
- Ткачук, М. Л. (2015д). Екземплярський Василь Ілліч. у М. Л. Ткачук, & В. С. Брюховецький (Ред.), *Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. Т. 1: А–К* (сс. 488-493). К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
- Ткачук, М. Л. (2015е). Завитневич Володимир Зенонович. у М. Л. Ткачук, & В. С. Брюховецький (Ред.), *Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. Т. 1: А–К* (сс. 533-538). К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
- Ткачук, М. Л. (2015ф). Інокентій (Борисов Іван Олексійович). у М. Л. Ткачук, & В. С. Брюховецький (Ред.), *Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. Т. 1: А–К* (сс. 574-583). К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
- Ткачук, М. Л. (2015г). Калачинський Петро Олексійович. у М. Л. Ткачук, & В. С. Брюховецький (Ред.), *Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. Т. 1: А–К* (сс. 654-656). К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
- Ткачук, М. Л. (2015h). Карпов Василь Миколайович. у М. Л. Ткачук, & В. С. Брюховецький (Ред.), *Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. Т. 1: А–К* (сс. 668-672). К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
- Ткачук, М. Л. (2017а). Леонтовський Василь Петрович. у М. Л. Ткачук, & В. С. Брюховецький (Ред.), *Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. Т. 2: Л–Я* (сс. 65-66). К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
- Ткачук, М. Л. (2017б). Ліницький Петро Іванович. у М. Л. Ткачук, & В. С. Брюховецький (Ред.), *Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. Т. 2: Л–Я* (сс. 84-88). К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».

- Ткачук, М. Л. (2017с). Малеванський Григорій Васильович. у М. Л. Ткачук, & В. С. Брюховецький (Ред.), *Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. Т. 2: Л–Я* (сс. 130-131). К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
- Ткачук, М. Л. (2017d). Марков Микола Петрович. у М. Л. Ткачук, & В. С. Брюховецький (Ред.), *Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. Т. 2: Л–Я* (сс. 145-147). К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
- Ткачук, М. Л. (2017е). Міхневич Йосип Григорович. у М. Л. Ткачук, & В. С. Брюховецький (Ред.), *Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. Т. 2: Л–Я* (сс. 220-223). К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
- Ткачук, М. Л. (2017f). Новицький Орест Маркович. у М. Л. Ткачук, & В. С. Брюховецький (Ред.), *Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. Т. 2: Л–Я* (сс. 303-306). К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
- Ткачук, М. Л. (2017g). Поспехов Дмитро Васильович. у М. Л. Ткачук, & В. С. Брюховецький (Ред.), *Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. Т. 2: Л–Я* (сс. 467-470). К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
- Ткачук, М. Л. (2017h). Феофан (Авсенев Петро Семенович). у М. Л. Ткачук, & В. С. Брюховецький (Ред.), *Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. Т. 2: Л–Я* (сс. 714-717). К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
- Ткачук, М. Л. (2017i). Ходзицький Олександр Григорович. у М. Л. Ткачук, & В. С. Брюховецький (Ред.), *Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. Т. 2: Л–Я* (сс. 765-768). К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
- Ткачук, М. Л. (2017k). Четвериков Іван Пименович. у М. Л. Ткачук, & В. С. Брюховецький (Ред.), *Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. Т. 2: Л–Я* (сс. 796-802). К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
- Ткачук, М. Л. (2017l). Юркевич Памфіл Данилович. у М. Л. Ткачук, & В. С. Брюховецький (Ред.), *Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. Т. 2: Л–Я* (сс. 831-836). К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
- Ткачук, М. Л., & Брюховецький, В. С. (Ред.). (2015). *Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. Т. 1: А–К*. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
- Ткачук, М. Л., & Брюховецький, В. С. (Ред.). (2017). *Київська духовна академія в іменах: 1819–1924: енциклопедія: в 2 т. Т. 2: Л–Я*. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія».
- Ткачук, М. Л., & Горський, В. С. (Ред.). (2002). *Філософська думка в Україні: Біобібліографічний словник*. К.: Унів. вид-во «Пульсари»
- Brown, S. (Ed.). (2005). *The dictionary of twentieth-century British philosophers [2 vols.]*. Bristol: Thoemmes Continuum.
- Brown, S., Collinson, D., & Wilkinson, R. (Eds.). (1996). *Biographical dictionary of twentieth-century philosophers*. London and New York: Routledge.
- Brown, S., Collinson, D., & Wilkinson, R. (Eds.). (1998). *One Hundred Twentieth-Century Philosophers*. London; New York: Routledge.
- Bunge, W. V. (Ed.). (2003). *The dictionary of seventeenth and eighteenth-century Dutch philosophers [2 vols.]*. Bristol: Thoemmes Press.
- Dematteis, P. B., & Fosl, P. S. (Eds.). (2002). *British Philosophers, 1500-1799 (Dictionary of literary biography ; v. 252)*. Detroit: Gale Group.
- Dematteis, P. B., & McHenry, L. B. (Eds.). (2003a). *American philosophers before 1950 (Dictionary of literary biography ; v. 270)*. Detroit: Thomson/Gale.
- Dematteis, P. B., & McHenry, L. B. (Eds.). (2003b). *American philosophers, 1950-2000 (Dictionary of literary biography ; v. 279)*. Detroit: Gale Group.
- Dematteis, P. B., Fosl, P. S., & McHenry, L. B. (Eds.). (2002). *British philosophers, 1800-2000 (Dictionary of literary biography ; v. 262)*. Detroit: Gale Group.
- Dharamsi, K. (2012). Biographical Encyclopedia of British Idealism (review). *Journal of the History of Philosophy*, 50(1), 146-147. <https://doi.org/10.1353/hph.2012.0002>
- Foisneau, L. (Ed.). (2008). *The dictionary of seventeenth-century French philosophers [2 vols.]*. London; New York: Thoemmes Continuum.

- Klemme, H. F., & Kuehn, M. (Eds.). (2010). *Dictionary of eighteenth-century German philosophers* [3 vols.]. London; New York: Continuum. <https://doi.org/10.1093/acref/9780199797097.001.0001>
- Klemme, H. F., & Kuehn, M. (Eds.). (2016). *The Bloomsbury Dictionary of Eighteenth-Century German Philosophers*. United Kingdom: Bloomsbury UK.
- Leaman, O. (Ed.). (2006). *The biographical encyclopaedia of Islamic philosophy* [2 vols.]. London; New York: Thoemmes.
- Leaman, O. (Ed.). (2015). *The biographical encyclopaedia of Islamic philosophy*. London; New Delhi; New York; Sydney: Bloomsbury Academic.
- Mander, W. J., & Sell, A. P. (Eds.). (2002). *The dictionary of nineteenth-century British philosophers* [2 vols.]. Bristol: Thoemmes.
- Martinich, A. (2000). The Dictionary of Seventeenth-Century British Philosophers (review). *Journal of the History of Philosophy*, 38(4), 598-600. <https://doi.org/10.1353/hph.2005.0035>
- Pyle, A. (Ed.). (2000). *The dictionary of seventeenth-century British philosophers* [2 vols.]. Bristol: Thoemmes Press.
- Schneewind, J. B. (2003). Dictionary of Nineteenth-Century British Philosophers (review). *Victorian Studies*, 45(3), 563-566. <https://doi.org/10.1353/vic.2003.0138>
- Shook, J. R. (Ed.). (2005). *The Dictionary of Modern American Philosophers* [4 vols.]. Bristol: Thoemmes Continuum.
- Shook, J. R. (Ред.). (2005). *The Dictionary of Modern American Philosophers* [4 vols.]. Bristol: Thoemmes Continuum.
- Shook, J. R. (Ed.). (2012). *The dictionary of early American philosophers* [2 vols.]. New York: Continuum.
- Shook, J. R. (Ed.). (2015). *The Bloomsbury encyclopedia of philosophers in America from 1600 to the present*. New York: Bloomsbury Publishing Plc.
- Sweet, W. (Ed.). (2010). *The Biographical Encyclopaedia of British Idealism*. London; New York: Continuum.
- Yolton, J. W., Price, J. V., & Stephens, J. (Eds.). (1999). *The Dictionary of Eighteenth-Century British Philosophers* [2 vols.]. Bristol: Thoemmes Press.

Одержано 11.01.2018

REFERENCES

- Brown, S. (Ed.). (2005). *The dictionary of twentieth-century British philosophers* [2 vols.]. Bristol: Thoemmes Continuum.
- Brown, S., Collinson, D., & Wilkinson, R. (Eds.). (1996). *Biographical dictionary of twentieth-century philosophers*. London and New York: Routledge.
- Brown, S., Collinson, D., & Wilkinson, R. (Eds.). (1998). *One Hundred Twentieth-Century Philosophers*. London; New York: Routledge.
- Bunge, W. V. (Ed.). (2003). *The dictionary of seventeenth and eighteenth-century Dutch philosophers* [2 vols.]. Bristol: Thoemmes Press.
- Dematteis, P. B., & Fosl, P. S. (Eds.). (2002). *British Philosophers, 1500-1799 (Dictionary of literary biography ; v. 252)*. Detroit: Gale Group.
- Dematteis, P. B., & McHenry, L. B. (Eds.). (2003a). *American philosophers before 1950 (Dictionary of literary biography ; v. 270)*. Detroit: Thomson/Gale.
- Dematteis, P. B., & McHenry, L. B. (Eds.). (2003b). *American philosophers, 1950-2000 (Dictionary of literary biography ; v. 279)*. Detroit: Gale Group.
- Dematteis, P. B., Fosl, P. S., & McHenry, L. B. (Eds.). (2002). *British philosophers, 1800-2000 (Dictionary of literary biography ; v. 262)*. Detroit: Gale Group.
- Dharamsi, K. (2012). Biographical Encyclopedia of British Idealism (review). *Journal of the History of Philosophy*, 50(1), 146-147. <https://doi.org/10.1353/hph.2012.0002>

- Foisneau, L. (Ed.). (2008). *The dictionary of seventeenth-century French philosophers* [2 vols.]. London; New York: Thoemmes Continuum.
- Klemme, H. F., & Kuehn, M. (Eds.). (2010). *Dictionary of eighteenth-century German philosophers* [3 vols.]. London; New York: Continuum. <https://doi.org/10.1093/acref/9780199797097.001.0001>
- Klemme, H. F., & Kuehn, M. (Eds.). (2016). *The Bloomsbury Dictionary of Eighteenth-Century German Philosophers*. United Kingdom: Bloomsbury UK.
- Leaman, O. (Ed.). (2006). *The biographical encyclopaedia of Islamic philosophy* [2 vols.]. London; New York: Thoemmes.
- Leaman, O. (Ed.). (2015). *The biographical encyclopaedia of Islamic philosophy*. London; New Delhi; New York; Sydney: Bloomsbury Academic.
- Mander, W. J., & Sell, A. P. (Eds.). (2002). *The dictionary of nineteenth-century British philosophers* [2 vols.]. Bristol: Thoemmes.
- Martinich, A. (2000). The Dictionary of Seventeenth-Century British Philosophers (review). *Journal of the History of Philosophy*, 38(4), 598-600. <https://doi.org/10.1353/hph.2005.0035>
- Pyle, A. (Ed.). (2000). *The dictionary of seventeenth-century British philosophers* [2 vols.]. Bristol: Thoemmes Press.
- Schneewind, J. B. (2003). Dictionary of Nineteenth-Century British Philosophers (review). *Victorian Studies*, 45(3), 563-566. <https://doi.org/10.1353/vic.2003.0138>
- Shook, J. R. (Ed.). (2005). *The Dictionary of Modern American Philosophers* [4 vols.]. Bristol: Thoemmes Continuum.
- Shook, J. R. (Ed.). (2005). *The Dictionary of Modern American Philosophers* [4 vols.]. Bristol: Thoemmes Continuum.
- Shook, J. R. (Ed.). (2012). *The dictionary of early American philosophers* [2 vols.]. New York: Continuum.
- Shook, J. R. (Ed.). (2015). *The Bloomsbury encyclopedia of philosophers in America from 1600 to the present*. New York: Bloomsbury Publishing Plc.
- Sweet, W. (Ed.). (2010). *The Biographical Encyclopaedia of British Idealism*. London; New York: Continuum.
- Yolton, J. W., Price, J. V., & Stephens, J. (Eds.). (1999). *The Dictionary of Eighteenth-Century British Philosophers* [2 vols.]. Bristol: Thoemmes Press.
- Briukhovetskyi, V. S. (2015). Zhytetskyi Pavlo Hnatovych. In M. L. Tkachuk, & V. S. Briukhovetskyi (Eds.), *Kyiv Theological Academy in Names: 1819-1924: Encyclopedia: in 2 v. V. 1: A–K* (pp. 529-532). [In Ukrainian]. K.: Publishing House “Kyiv Mohyla Academy”.
- Bureha, V. V. (2015). Veshovych Radoslav Yahosh. In M. L. Tkachuk, & V. S. Briukhovetskyi (Eds.), *Kyiv Theological Academy in Names: 1819-1924: Encyclopedia: in 2 v. V. 1: A–K* (pp. 290-291). [In Ukrainian]. K.: Publishing House “Kyiv Mohyla Academy”.
- Bureha, V. V. (2017). Mykhail (Chavdarov Dymytr Todorov). In M. L. Tkachuk, & V. S. Briukhovetskyi (Eds.), *Kyiv Theological Academy in Names: 1819-1924: Encyclopedia: in 2 v. V. 2: L–Ya* (pp. 215-217). [In Ukrainian]. K.: Publishing House “Kyiv Mohyla Academy”.
- Critchley, S. (2008). *Continental Philosophy: A Very Short Introduction*. (V. I. Menzhulin, Transl.). [In Ukrainian]. K.: Stylos.
- Kuzmina, S. L. (2015). Askochenskyi Viktor Ipatovych. In M. L. Tkachuk, & V. S. Briukhovetskyi (Eds.), *Kyiv Theological Academy in Names: 1819-1924: Encyclopedia: in 2 v. V. 1: A–K* (pp. 181-184). [In Ukrainian]. K.: Publishing House “Kyiv Mohyla Academy”.
- Kuzmina, S. L. (2017). Famynskyi Viktor Yoasafovych. In M. L. Tkachuk, & V. S. Briukhovetskyi (Eds.), *Kyiv Theological Academy in Names: 1819-1924: Encyclopedia: in 2 v. V. 2: L–Ya* (pp. 698-699). [In Ukrainian]. K.: Publishing House “Kyiv Mohyla Academy”.
- Menzhulin, V. I. (2010). *Biographical Approach Within the Historiography of Philosophy*. [In Ukrainian]. K.: NaUKMA ; Ahrar Media Group.
- Pastushenko, L. A. (2015a). Ivanytskyi Viktor Fedorovych. In M. L. Tkachuk, & V. S. Briukhovetskyi (Eds.), *Kyiv Theological Academy in Names: 1819-1924: Encyclopedia: in 2 v. V. 1: A–K* (pp. 546-549). [In Ukrainian]. K.: Publishing House “Kyiv Mohyla Academy”.

- Pastushenko, L. A. (2015b). Kudriavtsev Petro Pavlovych. In M. L. Tkachuk, & V. S. Briukhovetskyi (Eds.), *Kyiv Theological Academy in Names: 1819-1924: Encyclopedia: in 2 v. V. 1: A–K* (pp. 729-735). [In Ukrainian]. K.: Publishing House “Kyiv Mohyla Academy”.
- Sakovska, O. Yu. (2015). Yevdokymov Pavlo Mykolaiovych. In M. L. Tkachuk, & V. S. Briukhovetskyi (Eds.), *Kyiv Theological Academy in Names: 1819-1924: Encyclopedia: in 2 v. V. 1: A–K* (pp. 504-506). [In Ukrainian]. K.: Publishing House “Kyiv Mohyla Academy”.
- Tabachkova, E. V. (2002). *Philosophers: Short Biographical Dictionary*. [In Russian]. M.: RIPOL KLASSIK.
- Tkachuk, M. L. (2015a). Vasylii (Bohdashevskiy Dmytro Ivanovych). In M. L. Tkachuk, & V. S. Briukhovetskyi (Eds.), *Kyiv Theological Academy in Names: 1819-1924: Encyclopedia: in 2 v. V. 1: A–K* (pp. 262-268). [In Ukrainian]. K.: Publishing House “Kyiv Mohyla Academy”.
- Tkachuk, M. L. (2015b). Hohotskyi Sylvestr Sylvestrovych. In M. L. Tkachuk, & V. S. Briukhovetskyi (Eds.), *Kyiv Theological Academy in Names: 1819-1924: Encyclopedia: in 2 v. V. 1: A–K* (pp. 384-389). [In Ukrainian]. K.: Publishing House “Kyiv Mohyla Academy”.
- Tkachuk, M. L. (2015c). Husiev Fedir Fedorovych. In M. L. Tkachuk, & V. S. Briukhovetskyi (Eds.), *Kyiv Theological Academy in Names: 1819-1924: Encyclopedia: in 2 v. V. 1: A–K* (pp. 418-419). [In Ukrainian]. K.: Publishing House “Kyiv Mohyla Academy”.
- Tkachuk, M. L. (2015d). Ekzempliarskyi Vasyl Illich. In M. L. Tkachuk, & V. S. Briukhovetskyi (Eds.), *Kyiv Theological Academy in Names: 1819-1924: Encyclopedia: in 2 v. V. 1: A–K* (pp. 488-493). [In Ukrainian]. K.: Publishing House “Kyiv Mohyla Academy”.
- Tkachuk, M. L. (2015e). Zavytnevych Volodymyr Zenonovych. In M. L. Tkachuk, & V. S. Briukhovetskyi (Eds.), *Kyiv Theological Academy in Names: 1819-1924: Encyclopedia: in 2 v. V. 1: A–K* (pp. 533-538). [In Ukrainian]. K.: Publishing House “Kyiv Mohyla Academy”.
- Ткачук, М. Л. (2015f). Inokentii (Borysov Ivan Oleksiiovych). In M. L. Tkachuk, & V. S. Briukhovetskyi (Eds.), *Kyiv Theological Academy in Names: 1819-1924: Encyclopedia: in 2 v. V. 1: A–K* (pp. 574-583). [In Ukrainian]. K.: Publishing House “Kyiv Mohyla Academy”.
- Tkachuk, M. L. (2015g). Kalachynskiy Petro Oleksiiovych. In M. L. Tkachuk, & V. S. Briukhovetskyi (Eds.), *Kyiv Theological Academy in Names: 1819-1924: Encyclopedia: in 2 v. V. 1: A–K* (pp. 654-656). [In Ukrainian]. K.: Publishing House “Kyiv Mohyla Academy”.
- Tkachuk, M. L. (2015h). Karpov Vasyl Mykolaiovych. In M. L. Tkachuk, & V. S. Briukhovetskyi (Eds.), *Kyiv Theological Academy in Names: 1819-1924: Encyclopedia: in 2 v. V. 1: A–K* (pp. 668-672). [In Ukrainian]. K.: Publishing House “Kyiv Mohyla Academy”.
- Tkachuk, M. L. (2017a). Leontovskiy Vasyl Petrovych. In M. L. Tkachuk, & V. S. Briukhovetskyi (Eds.), *Kyiv Theological Academy in Names: 1819-1924: Encyclopedia: in 2 v. V. 2: L–Ya* (pp. 65-66). [In Ukrainian]. K.: Publishing House “Kyiv Mohyla Academy”.
- Tkachuk, M. L. (2017b). Linytskyi Petro Ivanovych. In M. L. Tkachuk, & V. S. Briukhovetskyi (Eds.), *Kyiv Theological Academy in Names: 1819-1924: Encyclopedia: in 2 v. V. 2: L–Ya* (pp. 84-88). [In Ukrainian]. K.: Publishing House “Kyiv Mohyla Academy”.
- Tkachuk, M. L. (2017c). Malevanskyi Hryhorii Vasylovych. In M. L. Tkachuk, & V. S. Briukhovetskyi (Eds.), *Kyiv Theological Academy in Names: 1819-1924: Encyclopedia: in 2 v. V. 2: L–Ya* (pp. 130-131). [In Ukrainian]. K.: Publishing House “Kyiv Mohyla Academy”.
- Tkachuk, M. L. (2017d). Markov Mykola Petrovych. In M. L. Tkachuk, & V. S. Briukhovetskyi (Eds.), *Kyiv Theological Academy in Names: 1819-1924: Encyclopedia: in 2 v. V. 2: L–Ya* (pp. 145-147). [In Ukrainian]. K.: Publishing House “Kyiv Mohyla Academy”.
- Tkachuk, M. L. (2017e). Mikhnevych Yosyp Hryhorovych. In M. L. Tkachuk, & V. S. Briukhovetskyi (Eds.), *Kyiv Theological Academy in Names: 1819-1924: Encyclopedia: in 2 v. V. 2: L–Ya* (pp. 220-223). [In Ukrainian]. K.: Publishing House “Kyiv Mohyla Academy”.
- Tkachuk, M. L. (2017f). Novytskyi Orest Markovych. In M. L. Tkachuk, & V. S. Briukhovetskyi (Eds.), *Kyiv Theological Academy in Names: 1819-1924: Encyclopedia: in 2 v. V. 2: L–Ya* (pp. 303-306). [In Ukrainian]. K.: Publishing House “Kyiv Mohyla Academy”.
- Tkachuk, M. L. (2017g). Pospiekhov Dmytro Vasylovych. In M. L. Tkachuk, & V. S. Briukhovetskyi (Eds.), *Kyiv Theological Academy in Names: 1819-1924: Encyclopedia: in 2 v. V. 2: L–Ya* (pp. 467-470). [In Ukrainian]. K.: Publishing House “Kyiv Mohyla Academy”.

- Tkachuk, M. L. (2017h). Feofan (Avseniev Petro Semenovych). In M. L. Tkachuk, & V. S. Briukhovetskyi (Eds.), *Kyiv Theological Academy in Names: 1819-1924: Encyclopedia: in 2 v. V. 2: L-Ya* (pp. 714-717). [In Ukrainian]. K.: Publishing House "Kyiv Mohyla Academy".
- Tkachuk, M. L. (2017i). Khodzytskyi Oleksandr Hryhorovych. In M. L. Tkachuk, & V. S. Briukhovetskyi (Eds.), *Kyiv Theological Academy in Names: 1819-1924: Encyclopedia: in 2 v. V. 2: L-Ya* (pp. 765-768). [In Ukrainian]. K.: Publishing House "Kyiv Mohyla Academy".
- Tkachuk, M. L. (2017k). Chetverykov Ivan Pymenovych. In M. L. Tkachuk, & V. S. Briukhovetskyi (Eds.), *Kyiv Theological Academy in Names: 1819-1924: Encyclopedia: in 2 v. V. 2: L-Ya* (pp. 796-802). [In Ukrainian]. K.: Publishing House "Kyiv Mohyla Academy".
- Tkachuk, M. L. (2017l). Yurkevych Pamfil Danylovych. In M. L. Tkachuk, & V. S. Briukhovetskyi (Eds.), *Kyiv Theological Academy in Names: 1819-1924: Encyclopedia: in 2 v. V. 2: L-Ya* (pp. 831-836). [In Ukrainian]. K.: Publishing House "Kyiv Mohyla Academy".
- Tkachuk, M. L., & Briukhovetskyi, V. S. (Eds.). (2015). *Kyiv Theological Academy in Names: 1819-1924: Encyclopedia: in 2 v. V. 1: A-K* (pp. 529-532). [In Ukrainian]. K.: Publishing House "Kyiv Mohyla Academy".
- Tkachuk, M. L., & Briukhovetskyi, V. S. (Eds.). (2017). *Kyiv Theological Academy in Names: 1819-1924: Encyclopedia: in 2 v. V. 2: L-YA*. [In Ukrainian]. K.: Publishing House "Kyiv Mohyla Academy".
- Tkachuk, M. L., & Horskyi, V. S. (Eds.). (2002). *Philosophical Thought in Ukraine: Bio-bibliographical Dictionary*. [In Ukrainian]. K.: University Publishing House «Pulsary».

Received 11.01.2018

Vadim Menzhulin

Biographical encyclopedia (dictionary) as a genre of the contemporary historiography of philosophy: Anglo-American and Ukrainian experience

The article aims at clarifying the historical status and cognitive potentials of such a genre of contemporary historiography of philosophy as biographical encyclopedia (dictionary). Based on extensive bibliographic material, the author demonstrates that in the late XX – early XXI centuries in the English-speaking countries there was a real outbreak of interest in encyclopedias and dictionaries, compiled from personalized articles about the life and works of philosophers of certain epochs, countries, trends, etc. According to the author, the increasing popularity of this genre can be considered as a logical continuation of the historical and biographical turns that took place in the Anglo-American (analytic) philosophy in the 1980s and 1990s, respectively. The author specifically emphasizes that it caused the appearance of a significant number of encyclopedias and dictionaries, which contain the well-known facts as well as the significant elements of scientific novelty. The article also shows that similar tendencies have taken place in contemporary Ukrainian historiography of philosophy. It is shown that Ukrainian experts also made their own significant contribution to the development of this genre. They have successfully developed a special approach, which presupposes the focus on life and works of the representatives of a particular academic institution. The intellectual value of this approach is demonstrated by the example of the recently published two-volume encyclopedia "Kyiv Theological Academy in Names: 1819-1924". It contains systematic and very informative presentation of the biographies of many representatives of the national philosophy, whose activities were associated with this institution. The author also shows that from the perspective of the historiography of philosophy, the general methodological foundations of this encyclopedic research is a matter of special interest.

Вадим Менжулін

Довідково-енциклопедична біографістика як жанр сучасних історико-філософських досліджень: англо-американський та український досвід

Стаття покликана прояснити історичний статус та евристичні потенціали такого жанру сучасних історико-філософських досліджень, як довідково-енциклопедична біографістика. Спираючись на доволі широкий бібліографічний матеріал, автор демонструє, що наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. в англomовних країнах мав місце справжній спалах інтересу до довідково-енциклопедичних видань, складених з іменних статей про життя та діяльність філософів певних епох, країн, напрямів тощо. На думку автора статті, розцвіт цього жанру може вважатися логічним продовженням історико-філософського та біографічного поворотів, що мали місце в англо-американській (аналітичній) філософії у 1980-ті та 1990-ті роки відповідно. Автор особливо наголошує на тому, що внаслідок цього з'явилося чимало філософсько-біографічних енциклопедій та словників, в яких не тільки відтворюються вже наявні знання, а й містяться значні елементи наукової новизни. У статті також показано, що аналогічні тенденції мають місце і в сучасній українській історико-філософській науці. При цьому зазначається, що українські фахівці також роблять власний вагомий внесок у розвиток цього жанру. Вони успішно розвивають оригінальний підхід, який передбачає зосередження уваги на житті та творчості представників певної інституції. Інтелектуальна цінність подібної інституціональної біографістики демонструється на прикладі нещодавно опублікованої двотомної енциклопедії «Київська духовна академія в іменах: 1819–1924». В ній доволі систематично та інформативно висвітлено біографії багатьох представників вітчизняної філософії, діяльність яких була пов'язана з цим закладом. Окрім того, автор показує, що з точки зору історії філософії великий інтерес складають також і загальні методологічні засади цього енциклопедичного дослідження.

Vadim Menzhulin, Doctor of Sciences in Philosophy, Professor, Chair of the Department of Philosophy and Religious Studies at the National University of "Kyiv-Mohyla Academy".

Вадим Менжулін, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та релігієзнавства Національного університету «Києво-Могилянська академія».

e-mail: vadim.menzhulin@gmail.com, vadim.menzhulin@ukma.edu.ua
